

МОДЕЛЬ МІГРАЦІЙНИХ ПОТЕНЦІАЛІВ: ДИСПОЗИЦІЯ УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНОМУ РИНКУ ПРАЦІ

Досліджено диспозицію України на міжнародному ринку праці. Визначено, що потенціал України вказує на те, що вона виступає переважно донором трудових ресурсів. Показано, що некваліфікована робоча сила мігрує переважно в країни європейського регіону, які або межують з Україною (Росія, Польща, Чехія), або знаходяться порівняно недалеко від України (Італія, Португалія, Іспанія). Кваліфіковані трудові ресурси мігрують в Росію, США, Канаду, Німеччину, Австралію та Аргентину. Одночасно Україна є потенційним реципієнтом трудових мігрантів з країн Африки та Азії, що може зумовити притік нелегальних трудових мігрантів з країн цих регіонів.

Ключові слова: міграційний потенціал, міжнародний ринок праці, міжнародна міграція, трудові мігранти.

Рис. 7, Табл. 6, Літ. 14

*Михайловская О.В., д.э.н., профессор,
Моисей В.И., асистент ЧТЕИ КНТЭУ*

МОДЕЛЬ МИГРАЦИОННЫХ ПОТЕНЦИАЛОВ: ДИСПОЗИЦИЯ УКРАИНЫ НА МЕЖДУНАРОДНОМ РЫНКЕ ТРУДА

Исследовано диспозицию Украины на международном рынке труда. Определено, что потенциал Украины указывает на то, что она выступает преимущественно донором трудовых ресурсов. Показано, что неквалифицированная рабочая сила мигрирует преимущественно в страны европейского региона, или граничат с Украиной (Россия, Польша, Чехия), или находятся сравнительно недалеко от Украины (Италия, Португалия, Испания). Квалифицированные трудовые ресурсы мигрируют в Россию, США, Канаду, Германию, Австралию и Аргентину. Одновременно Украина является потенциальным реципиентом трудовых мигрантов из стран Африки и Азии, что может вызвать приток нелегальных трудовых мигрантов из стран этих регионов.

Ключевые слова: миграционный потенциал, международный рынок труда, международная миграция, трудовые мигранты.

*Myhaylovska O.V., Professor,
Moisei V.I., Assistant KNTEU*

MODEL MIGRATION POTENTIAL: UKRAINE DISPOSITIONS OF THE INTERNATIONAL LABOR MARKET

In the article the disposition of Ukraine on the international labor market. Determined that the potential of Ukraine indicates that it is primarily a donor workforce. Shown that unskilled labor migrates mainly in countries of the European region, which are either bordering Ukraine (Russia, Poland, Czech Republic), or are relatively far from Ukraine (Italy, Portugal, Spain). Skilled labor migrate to Russia, USA, Canada, Germany, Australia and Argentina. Similarly, Ukraine is a potential recipient of migrant workers from Africa and Asia, which may lead to influx of illegal migrants from the countries of these regions.

Keywords: migration potential, international labor market, international migration, labor migrants.

Постановка проблеми. Міжнародна міграція, будучи складним соціально-економічним явищем, потребує особливої уваги з боку уряду будь-якої країни, незалежно від того, чи виступає вона донором чи реципієнтом робочої сили на міжнародному ринку праці. Відповідно існує потреба в розробці методик, які б дозволяли адекватно оцінити диспозицію країни на міжнародному ринку праці враховуючи всю складність глобальної системи трудової міграції, яка сформувалася в ХХІ столітті. Така оцінка дозволяє оцінити майбутні потоки трудових мігрантів з/в країну, а відтак і врахувати майбутні економічні ефекти міжнародної трудової міграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процеси міжнародної трудової міграції є об'єктом посиленої уваги науковців. Актуальні проблеми геополітичного та економічного позиціонування країн в контексті впливу міжнародної міграції досліджувалися Ю. Пахомовим, С. Пирожковим, В. Орешкіним, Т. Ромащенко, С. Гринкевич та іншими фахівцями. Окремі аспекти впливу міжнародної трудової міграції на національні ринки праці країн-донорів та реципієнтів робочої сили знайшли висвітлення в працях Дж. Боріяса (Boijas), С. Брю, К. МакКоннела, Д. Макферсона, П. Стокера, Є. Лібанової, І. Ольшевської, Л. Корчевської та інших вчених.

Роль мігрантів у забезпеченні економічного зростання країн-імпортерів робочої сили досліджувалася Дж. Тейлором, О. Старком, Г. Глущенко О. Ровенчак, Г. Глущенко та іншими фахівцями.

Незважаючи на значну кількість наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених, комплекс теоретичних і науково-практичних проблем, пов'язаних із диспозицією України на міжнародному ринку праці, залишається дослідженням недостатньо.

Метою статті є дослідження диспозиції України на міжнародному ринку праці.

Виклад основного матеріалу. Для кількісної характеристики країни в глобальній системі міжнародної трудової міграції введемо поняття міжнародного міграційного потенціалу. Суть даного показника в тому, що країна є донором робочої сили для інших країн тільки у випадку, якщо вони мають вищий міграційний потенціал. Відповідно вона є реципієнтом робочої сили для країн з нижчим міграційним потенціалом. Іншими словами, міжнародні потоки робочої сили спрямовуються від країн (регіонів) з низьким міграційним потенціалом до країн з високим міграційним потенціалом. Формалізовано вищезазначене можна записати наступним чином:

$$MI_{ik} > 0 \text{ лише якщо } \Phi_k > \Phi_i; (1)$$

де MI_{ik} – чистий міграційний потік робочої сили з країни i до країни k .

Φ_k, Φ_i – міграційні потенціали країни k та i відповідно.

Таким чином, основна ідея моделі міграційних потенціалів у тому, що країни з вищим міграційним потенціалом немов би «притягують» до себе трудові ресурси з країн, які мають нижчий трудовий потенціал. Країна одночасно може виступати донором робочої сили по відношенню до країн з вищим міграційним потенціалом і реципієнтом трудових ресурсів, які мігрують до неї з країн з нижчим міграційним потенціалом.

Окреслимо блоки показників, які визначають міграційний потенціал країни в міжнародній міграції. Для визначення міжнародного міграційного потенціалу країн світу формується трирівнева ієрархічна система показників.

На третьому (верхньому) рівні ієрархії показників введемо інтегральний показник Φ_i для оцінки міграційного потенціалу країни i . Значення даного показника для кожної країни є визначальним для знаку міграційних потоків, так як порівняння їх між країнами визначає знак міграційних потоків у відповідності до (1).

На другому рівні ієрархії введемо два часткові інтегральні показники, кожен з яких є інтегральною оцінкою двох груп показників для країни i : Φ_i^p – інтегральна оцінка групи показників «притягання-відштовхування», Φ_i^d – інтегральна оцінка групи показників «доступність каналів міграції».

Зв'язок між показником третього та показниками другого рівнів ієрархії логічно встановити застосовуючи схему відстані до точки у двовимірному просторі:

$$\Phi_i = \sqrt{(\Phi_i^p)^2 + (\Phi_i^d)^2} \quad (2)$$

Застосування формули (2) має ряд переваг перед схемами отримання інтегральних показників як середнє геометричне та середнє арифметичне. Зокрема при застосуванні (2) не потрібно вводити ваги для важливості показників, відповідає проблема можливих від'ємних та нульових значень Φ_i^p , Φ_i^v та Φ_i^d . Інтегральний показник міграційного потенціалу, отриманий згідно (3.2), є відстанню країни в умовному просторі, де координати відповідають частковим інтегральним показникам другого рівня ієрархії:

$$\Phi_i^p = \sqrt{\sum_{j=1}^n (Q_{ij}^p)^2} \quad \text{та} \quad \Phi_i^v = \sqrt{\sum_{j=1}^k (Q_{ij}^d)^2} \quad (3)$$

де n – кількість показників у групі «притягання-відштовхування»;

k – кількість показників у групі «наявність соціальних мереж мігрантів»;

Q_{ij}^p ; Q_{ij}^v ; Q_{ij}^d – безрозмірні часткові показники по кожній групі, які розраховуються у випадку, якщо зростання показника позитивно впливає на міграційний потенціал країни за формулами:

$$Q_{ij}^p = \frac{Z_j^{(p)\max} - Z_{ij}^{(p)}}{Z_j^{(p)\max} - Z_j^{(p)\min}}; \quad Q_{ij}^d = \frac{Z_j^{(d)\max} - Z_{ij}^{(d)}}{Z_j^{(d)\max} - Z_j^{(d)\min}} \quad (4)$$

Z_{ij}^p , Z_{ij}^v , Z_{ij}^d – часткові показники кожної групи (показники першого рівня ієрархії).

Схема розрахунку міграційного потенціалу наведена на рис. 1.

Для оцінки блоку чинників «притягання-відштовхування» доцільно використати невелику кількість показників, які найчастіше використовуються фахівцями як індикатори напрямів міжнародного руху робочої сили [1, 2]:

- ВВП на одного жителя;
- індикатор «людського розвитку» (HDI);

Обидва показники є індикаторами розвитку країн і від них залежать або ж їх зумовлюють значна кількість показників. Таким чином, за допомогою двох показників можна комплексно оцінити блок «притягання-відштовхування».

Досить складно провести формалізовану оцінку блоку показників «наявність соціальних мереж мігрантів». На нашу думку, логічно для цього використати два показники:

1) наявність в країні мігрантів. Останній показник є узагальненим індикатором того, наскільки доступною і відомою потенційному мігранту є схема міграції в ту чи іншу країну;

2) величина грошових переказів в перерахунку на одного мігранта. Логіка використання даного показника базується на тому, що чим більшу суму коштів мігранти можуть переказувати сім'ям, тим краще вони влаштовуються в країні прибуття. Останнє залежить від наявності соціальних мереж мігрантів, які допомагають землякам облаштуватися в чужій для них країні. ТОП 15 країн з найвищим значенням індикатора блоку «притягання-відштовхування» міжнародного міграційного потенціалу наведено в таблиці 1.

Аналізуючи дані, наведені в таблиці 1, можна зробити висновок, що за факторами «притягання-відштовхування» високі позиції в світовому рейтингу займають розвинуті країни, а також країни, експортери енергоресурсів (Катар, ОАЕ). Потрібно відзначити, що переважна більшість країн з високим рівнем індикатора міграційного потенціалу, який ідентифікує фактори «притягання-відштовхування», знаходяться в Європейському регіоні, тобто регіоні розміщення України, яка займає 75-ту позицію по зазначеному індикатору (значення 0,77). Серед сусідів України по рейтингу європейські країни відсутні (Домініка – 74 позиція, Сант-Люсія, Перу – 77 та 78 позиція, Еквадор, Бразилія – 78-ма).

Рис.1. Схема розрахунку міграційного потенціалу країни.

Так як суттєва частка міграції припадає на країни, що межують або знаходяться в одному географічному регіоні, то значне відставання України по індикатору факторів притягання-відштовхування вказує на те, що країна може виступати в міжнародній міграції в основному як реципієнт робочої сили по відношенню до розвинутих країн.

ТОП 15 країн по блоку показників «наявність соціальних мереж» міжнародного міграційного потенціалу наведено в таблиці 2.

Згідно з результатами, наведеними в табл. 2, найбільший розвиток соціальні мережі мігрантів очікувано мають в США, де кількість мігрантів найвища. Далі йдуть країни з високою концентрацією мігрантів. Україна по даному індикатору також входить в перші 40 країн світового рейтингу – 26-та позиція, насамперед, завдяки значній кількості мігрантів на своїй території. Потрібно зазначити, що по даному індикатору з країн СНД Україна поступається лише Росії (14-та позиція світового рейтингу).

ТОП-40 країн по міжнародного міграційного потенціалу наведено в таблиці 3.

Як бачимо з таблиці 3, високі значення міграційного потенціалу мають США, Люксембург, Нідерланди, інші розвинуті європейські країни, а також країни-експортери енергоресурсів, Канада, Австралія Ізраїль. Україна займає 63-позицію (Росія 42-гу, Польща – 41-шу). Сусідами України є Білорусь (62-га позиція та Казахстан – 63). Важливим для диспозиції країни в міжнародній трудовій міграції є значення її міграційного потенціалу в порівнянні з країнами свого регіону розміщення. Для України таким є регіон Європи (табл.4).

Таблиця 1. ТОП-40 країн з найвищим значенням індикатора блоку «притягання-відштовхування» міжнародного міграційного потенціалу.

Країна	Значення індикатора	Ранг	Країна	Значення індикатора	Ранг
Катар	1.330	1	Франція	1.004	21
Люксембург	1.238	2	Південна Корея	0.998	22
Норвегія	1.153	3	Великобританія	0.995	23
ОАЕ	1.098	4	Ізраїль	0.990	24
США	1.088	5	Іспанія	0.986	25
Австралія	1.068	6	Словенія	0.984	26
Гонг-Конг	1.061	7	Італія	0.981	27
Нідерланди	1.061	8	Греція	0.970	28
Ірландія	1.058	9	Чехія	0.955	29
Швейцарія	1.056	10	Кіпр	0.944	30
Канада	1.050	11	Мальта	0.921	31
Ісландія	1.037	12	Словаччина	0.914	32
Німеччина	1.035	13	Естонія	0.905	33
Швеція	1.034	14	Португалія	0.896	34
Австрія	1.027	15	Польща	0.885	35
Данія	1.026	16	Угорщина	0.885	36
Японія	1.020	17	Литва	0.874	37
Бельгія	1.018	18	Чилі	0.867	38
Нова Зеландія	1.010	19	Хорватія	0.866	39
Фінляндія	1.006	20	Латвія	0.866	40

Таблиця 2. ТОП-40 країн з найвищим значенням індикатора блоку «наявність соціальних мереж мігрантів» у міжнародному міграційному потенціалу.

Країна	Значення індикатора	Ранг	Країна	Значення індикатора	Ранг
США	1.00	1	Індія	0.266	21
Нідерланди	1.00	2	Бермудські острови	0.265	22
Люксембург	0.78	3	Тонга	0.265	23
Малайзія	0.77	4	Ісландія	0.262	24
Південна Корея	0.74	5	ОАЕ	0.241	25
Італія	0.72	6	Україна	0.237	26
Кувейт	0.57	7	Панама	0.219	27
Данія	0.55	8	Словенія	0.205	28
Швейцарія	0.52	9	Гвіана	0.198	29
Лівія	0.50	10	Франція	0.196	30
Мальта	0.44	11	Киргизстан	0.191	31
Румунія	0.43	12	Сан-Томе	0.186	32
Угорщина	0.38	13	Гаїті	0.181	33
Росія	0.35	14	Іспанія	0.175	34
Саудівська Аравія	0.33	15	Нова Зеландія	0.175	35
Ірландія	0.32	16	Бельгія	0.171	36
Ангола	0.31	17	Японія	0.165	37
Ліван	0.31	18	Бахрейн	0.156	38
Катар	0.29	19	Йорданія	0.141	39
Німеччина	0.28	20	Чехія	0.136	40

Таблиця 3. ТОП-40 країн з найвищим значенням міжнародного міграційного потенціалу.

Країна	Ранг	Країна	Ранг
США	1	Бельгія	21
Люксембург	2	Нова Зеландія	22
Нідерланди	3	Франція	23
Катар	4	Мальта	24
Південна Корея	5	Фінляндія	25
Італія	6	Словенія	26
Швейцарія	7	Великобританія	27
Данія	8	Іспанія	28
Норвегія	9	Ізраїль	29
ОАЕ	10	Кувейт	30
Малайзія	11	Лівія	31
Ірландія	12	Греція	32
Австралія	13	Угорщина	33
Німеччина	14	Чехія	34
Ісландія	15	Кіпр	35
Гонконг	16	Румунія	36
Канада	17	Саудівська Аравія	37
Швеція	18	Словаччина	38
Австрія	19	Естонія	39
Японія	20	Португалія	40

Таблиця 4. Міграційний потенціал країн Європи.

Країна	Міграційний потенціал, безр. од.	Ранг	Країна	Міграційний потенціал, безр. од.	Ранг
Люксембург	1.463	2	Чехія	0.96	34
Нідерланди	1.458	3	Румунія	0.94	36
Італія	1.217	6	Словакія	0.91	38
Швейцарія	1.178	7	Естонія	0.91	39
Данія	1.165	8	Португалія	0.90	40
Норвегія	1.159	9	Польща	0.89	41
Ірландія	1.107	12	Росія	0.89	42
Німеччина	1.073	14	Литва	0.88	43
Ісландія	1.069	15	Хорватія	0.87	45
Швеція	1.034	18	Латвія	0.87	46
Австрія	1.034	19	Чорногорія	0.84	56
Бельгія	1.033	21	Болгарія	0.83	59
Франція	1.023	23	Сербія	0.82	61
Мальта	1.019	24	Білорусія	0.81	62
Фінляндія	1.012	25	Україна	0.81	63
Словенія	1.005	26	Албанія	0.79	70
Великобританія	1.002	27	Боснія та Герцеговина	0.78	72
Іспанія	1.002	28	Македонія	0.78	74
Греція	0.972	32	Молдова	0.69	105
Угорщина	0.965	33			

Аналізуючи дані, наведені в таблиці 4, можна зробити висновок, що Україна має один з найнижчих міграційних потенціалів у європейському регіоні. Враховуючи фактор відстані, саме найбільш близькі в географічному відношенні країни є потенційними реципієнтами робочої сили у випадку наявності в них більш високого міграційного потенціалу. Міграційний потенціал України з країн європейського регіону перевищує лише міграційний потенціал Албанії, Боснії та Герцеговини, Македонії та Молдови. Дослідження його динаміки в 2006-2010 роках показало, що Україна з 39 країн Європи, стабільно перебуває на 35-й позиції. Це вказує на те, що міграційний потенціал країни є відносно стабільною величиною, а з іншою надає підстави зробити висновок, що і в майбутньому (принаймні в найближчі 5-10 років) Україна залишатиметься донором робочої сили.

Хоча по відношенню до країн Африки та багатьох країн Азії Україна має значно вищий міграційний потенціал, тому можливим є і формування в майбутньому стійких міграційних потоків з країн цих регіонів до України.

Потрібно визнати, що з приводу диспозиції України в міжнародній міграції робочої сили існує певна неузгодженість між вітчизняними фахівцями та експертами міжнародних організацій. Перші переважно визначають Україну як експортера трудових ресурсів [1, 2]. За оцінками ж міжнародних організацій, число іммігрантів в Україні порівняне з кількістю емігрантів [5]. Така оцінка також знаходить підтримку в деяких вітчизняних науковців [6].

З даного приводу потрібно зазначити, що міжнародна статистика надає дещо завищені дані, пов'язані з міжнародною міграцією з та в Україну. В зазначеній статистиці іммігрантами вважаються особи, народжені в Україні, які проживають в інших країнах. Відповідно, до іммігрантів відносяться всі, хто проживає в Україні, але народився в іншій країні. Так як Україна входила до складу СРСР, де переміщення між республіками, які згодом стали незалежними країнами здійснювалося вільно, то з набуттям незалежності виявилось, що значна кількість тих, хто проживає в Україні, народилися поза її межами. Аналогічно й значна кількість тих хто народився в Україні, опинилася в інших країнах. Тому, постійна компонента міжнародної міграції у випадку України, як вірно підмічено фахівцями ІОМ, значною мірою відображає не реальну диспозицію країни у міжнародній трудовій міграції, а наслідки зміни статусу держави (з республіки, яка входила до складу СРСР, на незалежну країну).

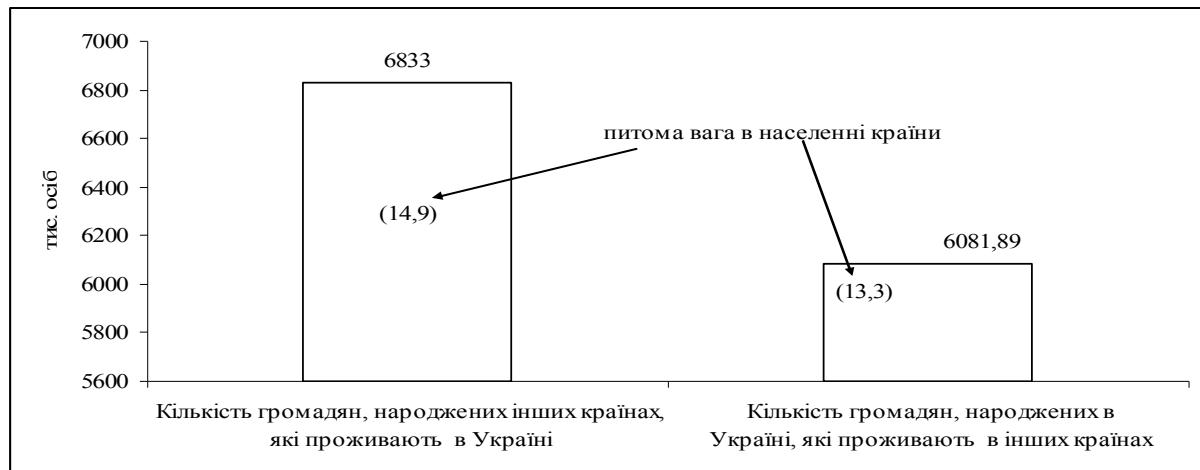
Так особливо інтенсивною міграція та еміграція була на початку 90-х років у перші роки незалежності України. Лише у 1991-1992 рр. в Україну для постійного місця проживання прибули понад 1 млн. осіб (948 тис. з пострадянських держав, 81 тис. – з інших держав, переважно військовослужбовці частин радянської армії, що виводилися з країн Центральної Європи, та члени їхніх сімей [7, с.7]. Ці роки характеризувалися значним додатним сальдо зовнішньої міграції, однак вона не мала явно вираженого характеру трудової міграції, оскільки на міграцію діяли інші чинники, зумовлені міграційною політикою СРСР. Міграційний приріст забезпечувався передусім поверненням вихідців з України із Сибіру, Далекого Сходу, Казахстану, а також з регіонів воєнних конфліктів.

Тому серед громадян, які народилися за межами України, але зараз проживають в ній, найбільше вихідців з Росії, Білорусії та Казахстану. Ці ж країни є основними, де проживають громадяни, які народилися в Україні, але виїхали за її межі [7, с. 8].

Виходячи з зазначених критеріїв, визначення міжнародних мігрантів Україна відноситься до країн, для яких суттєвою є і постійна складова імміграції та еміграції (рис.2).

Як видно з рис. 2, за критеріями Світового банку та МОМ для України характерним є значна кількість емігрантів та мігрантів. Питома вага і першої і другої категорії перевищує 11% населення України. Проте, згідно з даними низки інших досліджень, загальна кількість українських мігрантів, що працюють за кордоном після 1990 року варіювалися від 0,8 до 7 мільйонів осіб [9].

Рис. 2. Складові постійної компоненти міжнародної міграції в Україні згідно з МОМ.

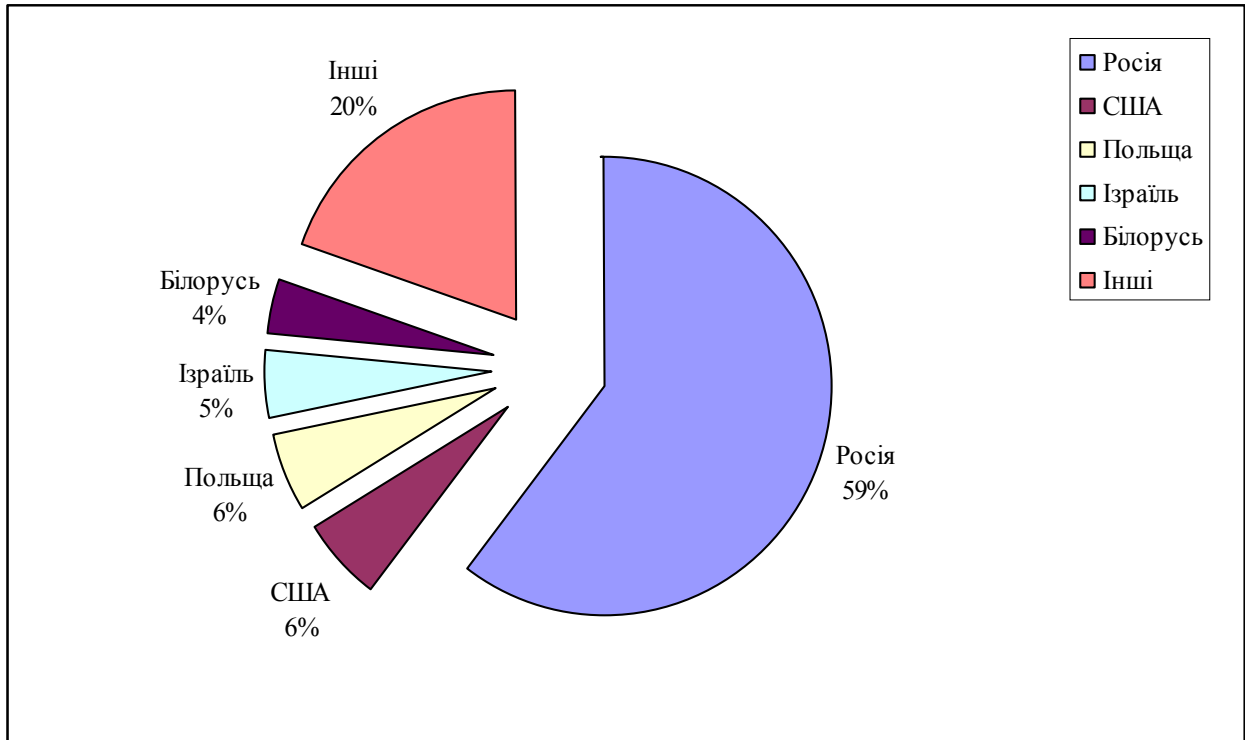
Джерело: побудовано згідно [4].

Відмінності в оцінках починаються з кількості українських громадян, яких можна віднести до трудових мігрантів. Проблемою в даному випадку є висока тінізація українського ринку трудової еміграції, особливо у випадку її сезонного характеру. Причому за оцінками деяких фахівців (О. Варецька), за кордоном нелегально працює 90% усіх трудових мігрантів з України [8, с. 34]. Тому реальну кількість українських трудових мігрантів деякі фахівці оцінюють у діапазоні 2-2,7 млн. осіб плюс 350-700 тис. осіб «човникових» мігрантів [9, с. 49]. За оцінками інших науковців, кількість українців – трудових мігрантів становить близько 4 млн. осіб [10, с.10]. Зазначимо, що, згідно експертних оцінок Міністерства праці України, за межами України (2005 рік) працює майже 3 млн. осіб, з них офіційно через ліцензованих посередників працевлаштовано лише 2% [13]. За розрахунками українського парламенту та уповноваженого з прав людини, до семи мільйонів українців працюють за кордоном. Згідно з критеріями МОП близько 780000 українців відносяться до міжнародних трудових мігрантів, які працюють за кордоном (близько 3,5 – 4% від загальної чисельності робочої сили) [12]. Вищенаведені цифри контрастують з набагато більш низькою офіційною статистикою по трудовій міграції, яка надається Державним комітетом статистики. Так, станом на 2007 рік, українські громадяни отримали всього лише 62200 дозволів для легального працевлаштування за кордоном [13].

Відмінності в кількості трудових мігрантів підтверджують високу тінізованість трудової еміграції з України і жодна офіційна чи громадська організація ні в Україні, ні в світі не може точно визначити кількісні характеристики ні постійної, ні змінної складової міжнародної трудової міграції у випадку України. Це підтверджує наявність проблеми високої низької регульованості ринків праці на міжнародному рівні. Згідно з даними Світового банку, постійна компонента міжнародної трудової міграції з України має такий географічний розподіл (рис. 3).

Найбільша кількість українців проживає у країнах-сусідах (переважно в Росії та в меншій мірі – Польщі). Серед інших країн виділяються США, Ізраїль, Білорусь. Висока питома вага Росії та Польщі зумовлені історичними обставинами, внаслідок яких культурне середовище Росії є близьким до українського (особливо східної та південної частини), а Польщі – спорідненим з культурним середовищем західних регіонів України. Така ж подібність культурних середовищ існує і між Білоруссю та Україною. Висока питома вага Ізраїлю, як країни, де проживають ті, хто народився в Україні, зумовлена імміграційною політикою даної країни щодо євреїв, які народилися в інших країнах, в тому числі й Україні.

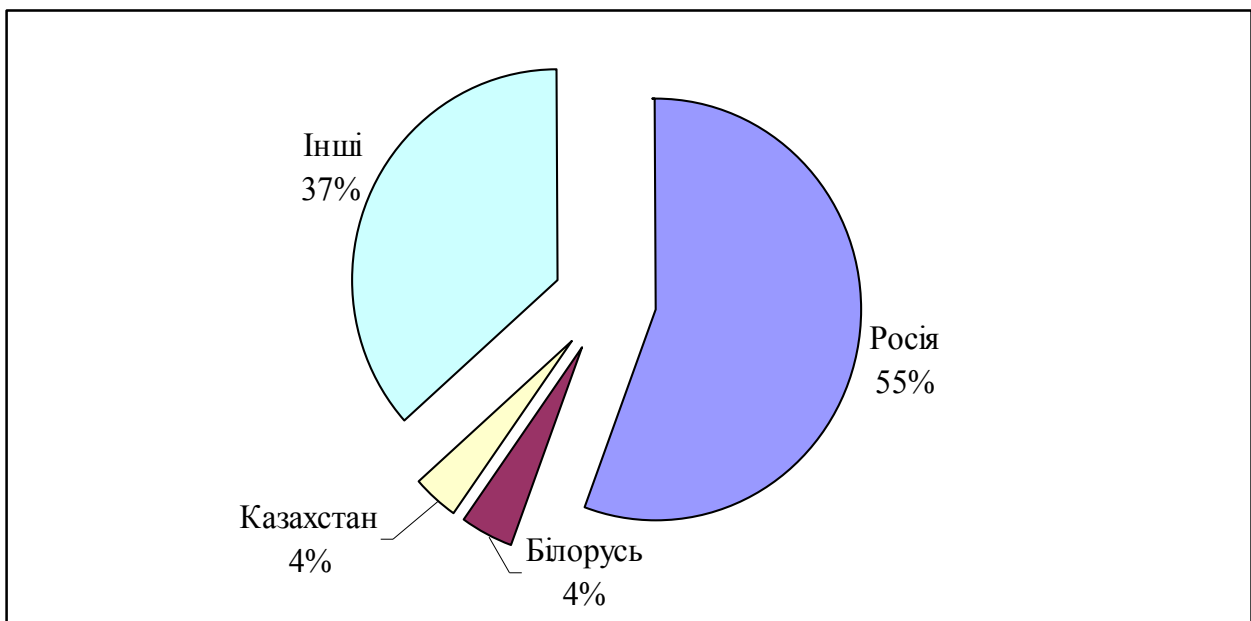
Рис. 3. Географічний розподіл українців, які проживають в інших країнах.

Джерело: побудовано згідно з [12].

Якщо проаналізувати інший полюс постійної складової міжнародної міграції – частка країн, громадяни яких народжені в інших країнах і які проживають в Україні, то його географічний розподіл наведено на рис. 4.

Рис. 4. Географічний розподіл громадян, народжених в інших країнах, що проживають в Україні.

Джерело: побудовано згідно з [12].

Як відображено на рис. 7, географічний розподіл іншого полюсу трудової міграції, як і у попередньому випадку, також повністю зумовлений історичними чинниками. Більше половини тих, хто згідно методології Світового банку вважається міжнародними мігрантами – громадяни України, які народилися в Росії, а також – Білорусі та Казахстані. Фактично це українці, батьки яких за часів Радянського Союзу працювали в інших республіках, а за часів незалежності повернулися в Україну.

Окремо потрібно спинитися на особливостях міграції з України кваліфікованої робочої сили. Згідно з даними Українського інституту соціології, які наводяться інтернет-ресурсами майже 50% українців не бачать перспектив подальшого нормального проживання і роботи на Батьківщині [6]. Більшість потенційних мігрантів – це молоді люди до 30-40 років, переважно – висококваліфіковані фахівці, які достатньо володіють іноземними мовами [6].

Згідно з даними Департаменту з економічних та соціальних питань ООН географічний розподіл громадян, хто народився в Україні, але проживає за кордоном має наступний вигляд (табл. 5).

Таблиця 5. Географічний розподіл громадян з вищою освітою, які народилися в Україні, але проживають за її межами.

Ранг	Країна	Кількість осіб	Частка країни в ТОП-5, %
1	Росія	786168	69.3
2	Ізраїль	155120	13.7
3	США	110586	9.7
4	Білорусь	48781	4.3
5	Польща	34077	3.0
Всього ТОП-5		1134732	100.0

Розраховано та побудовано згідно з [11].

Аналізуючи дані, подані в таблиці 4, потрібно враховувати, що у випадку Росії та Білорусі має місце історичний чинник (як і у випадку загальної міграції). У випадку Ізраїлю також не можна коректно ідентифікувати як трудову міграцію значної кількості громадян єврейської національності з України, які переважно були з вищою освітою. Тому з вищенаведеної п'ятірки країн, де проживає найбільша кількість народжених в Україні громадян, які отримали в ній вищу освіту реципієнтами висококваліфікованих кадрів з України слід визнати лише США та Польщу. Це підтверджують дані і по потокам українських громадян з вищою освітою до інших країн (табл. 6).

У таблиці 6 наведено ТОП-5 країн реципієнтів висококваліфікованої робочої сили з України.

Таблиця 6. Основні країни-реципієнти висококваліфікованої робочої сили з України у XXI ст.

Рейтинг	Країни	Частка в міграції висококваліфікованих працівників	Основні спеціальності, за якими влаштовуються мігранти
1	США і Канада	42	Програмісти, ІТ-працівники
2	Німеччина	30	Представники інженерних спеціальностей
3	Австралія	20	Медичний персонал (нейрохірурги, офтальмологи, ортопеди та імунологи)
4	Росія	н/д	Фахівці з економічних спеціальностей
5	Аргентина	н/д	Фахівці сільськогосподарських спеціальностей

Джерело: розраховано та складено згідно з [6].

Найбільшу питому вагу серед країн реципієнтів постійної компоненти міжнародної трудової міграції мають США та Канада, де за спеціальністю влаштовуються як правило спеціалісти в сфері ІТ-технологій. Зазначають, що переважна більшість мігрантів, які спочатку мігрують тимчасово, після певного періоду отримують громадянство США чи Канади. Додатковим стимулом міграції висококваліфікованих молодих спеціалістів у ці країни є поряд з високим рівнем оплати праці і певні переваги у сфері придбання житла та кредитування, а також соціальний захист.

Високий рейтинг Німеччини зумовлений функціонуванням у країні близько десяти великих державних програм імміграції висококваліфікованих спеціалістів переважно інженерних спеціальностей. Після п'яти років проживання в ФРН, іммігранти мають змогу отримати громадянство Німеччини. Кваліфіковані українські іммігранти в даній країні отримують повний соціальний пакет і порівняно високу заробітну плату. Цим і зумовлюється високий потенціал даної країни для емігрантів.

Австралія займає третю позицію в рейтингу за кількістю видачі прав на проживання та офіційну роботу українським кваліфікованим мігрантам. На даному локальному ринку висококваліфікованих фахівців найбільш затребуваними є працівники медичних спеціальностей, зокрема нейрохірурги, офтальмологи, ортопеди та імунологи. Для того, щоб отримати дозвіл на роботу, претендент зобов'язаний підтвердити кваліфікацію, пройшовши трирічне навчання за так званою «прискороною лікарською програмою», а потім інтернатуру.

В Росії в останні роки утворилася особлива ситуація. На початку другого десятиліття ХХІ століття в сфері кваліфікованих економічних кадрів суттєво скоротилися заробітні плати, що зумовило відтік відповідних місцевих кадрів економічного профілю за кордон або ж їх перекваліфікацію на інші, більш високооплачувані спеціальності. Відповідно ті ніші на ринку праці, які звільнилися, заповнюють кваліфіковані фахівці економічного профілю з України, де заробітні плати ще нижчі.

Притік кваліфікованих українських фахівців в Аргентину зумовлений високим попитом на ринку праці даної країни на спеціалістів сільськогосподарського профілю, а також наявністю чисельної української діаспори, яка проживає компактно, так званими комунами. За оцінками, в Аргентині працює близько 350 тисяч українських спеціалістів – головним чином висококваліфікованих випускників аграрних інститутів та сільгоспакадемії.

Як бачимо, Україна втрачає якщо й не найбільш кваліфікованих спеціалістів, то таких, які б могли ними стати в майбутньому. Проблемою є те, що такі висококваліфіковані мігранти переважно не збираються повертатися в Україну, тому позитивні ефекти, пов'язані з поверненням таких мігрантів до батьківщини, проявлятимуться в дуже незначній мірі.

Проаналізуємо тепер динаміку міжнародної трудової міграції в Україні (міжнародні міграційні потоки) за офіційними даними Служби статистики України. На рис. 5 наведено динаміку імміграційних (прибуття) та еміграційних (вибуття) потоків.

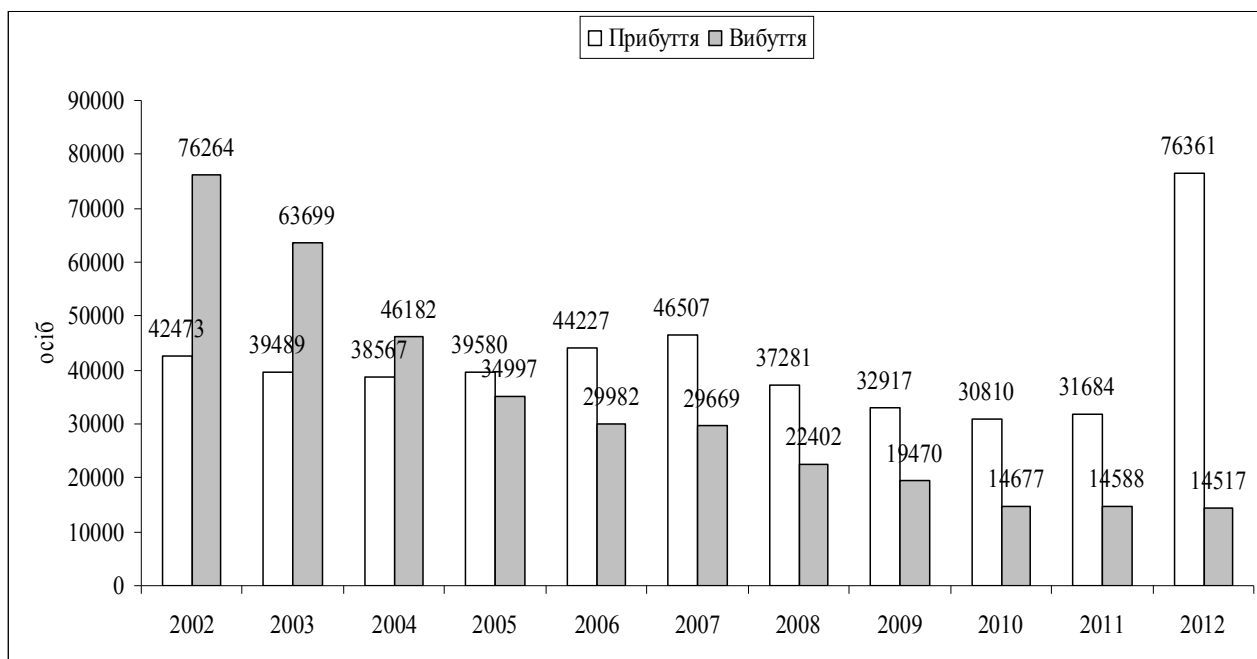
Як бачимо з рис. 5, в ХХІ столітті еміграційні потоки з України проявляли тенденцію до зменшення (2002-2009 рр.), тоді як імміграційні потоки – протилежну тенденцію. В 2012-му році імміграційні потоки в Україну стрибкоподібно зросли, тоді як еміграційні – продовжували зменшуватися. Тому чисте сальдо зовнішньої міграції в Україні з 2005 року є додатним (рис. 6).

Якщо проаналізувати регіональний розріз міжнародної міграції, принаймні в частині постійної офіційної міграції, то загалом диференціація регіонів України за коефіцієнтом міграційного вибуття (кількості вибутих в результаті міграції в перерахунку на 1000 жителів) є невеликою (рис. 7).

Найбільший коефіцієнт міграційного вибуття у 2012 році спостерігався для м. Києва. Дещо вищий він у АР Крим, Закарпатській, Луганській та Вінницькій областях. Найнижчий даний показник у Черкаській, Полтавській та Львівській областях.

Однак дані на рис. 4, 5, 6 відображають результати офіційної статистики (прибуття/вибуття на постійне місце проживання) і не враховують сезонну та нелегальну міграцію. В той же час, як уже зазначалося, для України характерним є суттєве переважання нелегальної трудової міграції, тому реальне співвідношення між імміграційним та еміграційним потоками може бути зовсім іншим. Зокрема, вітчизняні дослідники регіональних аспектів міжнародної трудової міграції сходяться в тому, що найбільш поширена вона в західних областях України (напрямок – переважно до європейських країн).

Рис. 5. Річні міграційні потоки з/в Україну у 2002-2012 рр.

Джерело: побудовано автором згідно з [12].

Рис. 6. Чисте сальдо зовнішньої міграції в Україні за 2002-2012 рр.

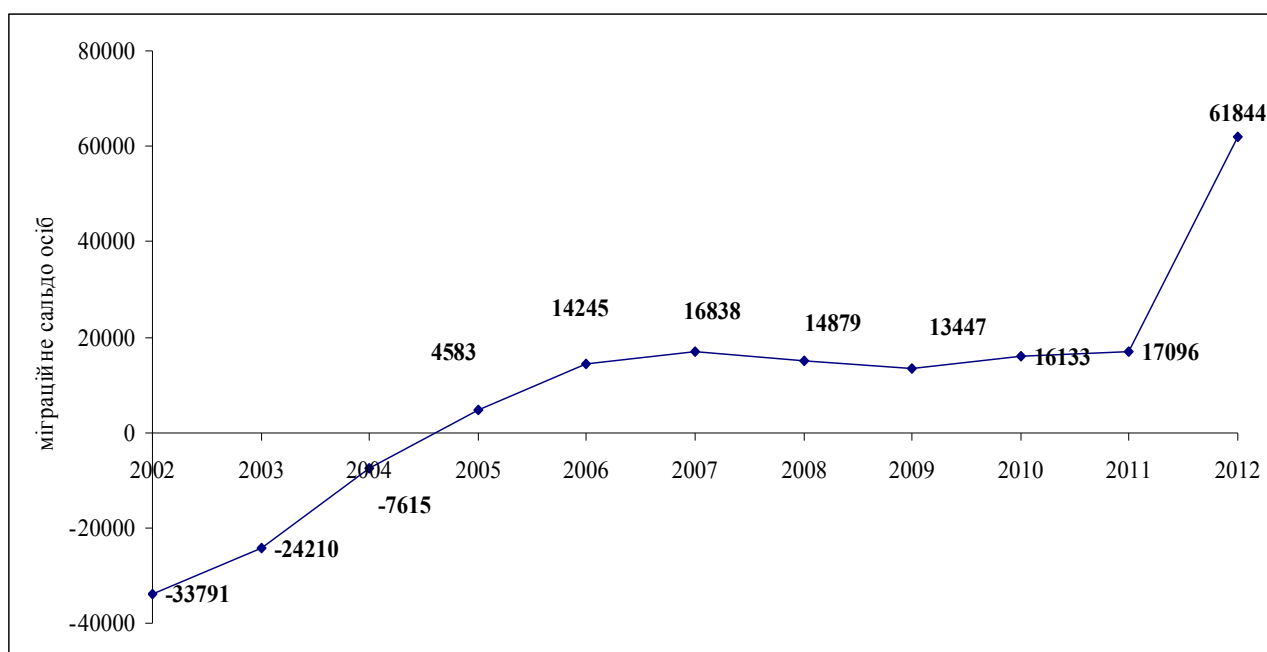
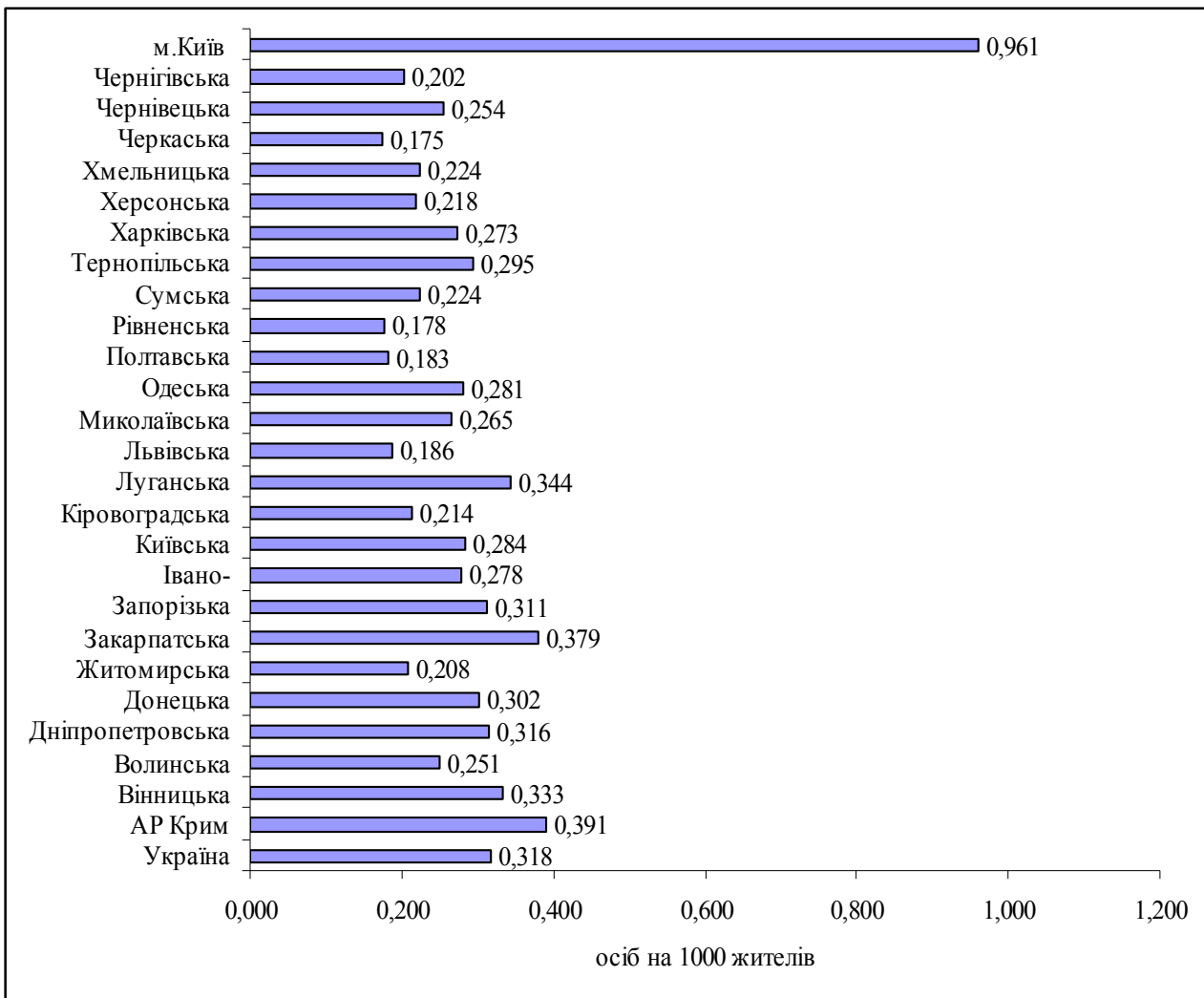

Рис. 7. Коефіцієнт міжнародного міграційного вибуття за регіонами України.

Джерело: розраховано автором згідно [14].

Враховуючи, що трудових мігрантів в Україні трохи більше 2 млн., то країна може вважатися донором трудових ресурсів (баланс трудової міграції 1 млн. осіб на користь експорту робочої сили).

Висновок. Міграційний потенціал України вказує на те, що вона виступає переважно донором трудових ресурсів, про що свідчить набагато вищий потенціал країн, які безпосередньо межують, або ж розміщені в одному регіоні з Україною. Україна експортує як некваліфіковану робочу силу, так і значною мірою фахівців з вищою освітою. Некваліфікована робоча сила мігрує переважно в країни європейського регіону, які або межують з Україною (Росія, Польща, Чехія), або знаходяться порівняно недалеко від України (Італія, Португалія, Іспанія). Кваліфіковані трудові ресурси мігрують в Росію, США, Канаду, Німеччину, Австралію та Аргентину. Одночасно Україна є потенційним реципієнтом трудових мігрантів з країн Африки та Азії, що може зумовити притік нелегальних трудових мігрантів з країн цих регіонів.

Література

1. Максименко С. В. Шенгенское право и свобода передвижения: международно-правовые аспекты глобальной миграции / С. В. Максименко. – О.: Астропринт, 2005. – 192 с.
2. Ходов Л. Г. Экономика международной миграции самодельного населения: (мировой и российский аспекты): учеб. пособие / Л. Г. Ходов; Международный ун-т. – М.: Издательство Международного ун-та, 2001. – 53 с.
3. Лібанова Е. Оцінка конкурентоспроможності українського ринку праці в контексті інтеграції України в глобальну економіку / Е. Лібанова // Національна безпека і оборона. – 2007. – №7. – С.62-65.
4. Малиновська О. А. Мігранти, міграція та Українська держава: аналіз управління зовнішніми міграціями / О. А. Малиновська; Національна академія держ. управління при Президенті України. – К.: Видавництво НАДУ, 2004. – 235 с.
5. Migration in Ukraine: A Country Profile [електронний ресурс] – ІОМ. – Режим доступу: http://publications.iom.int/bookstore/free/Ukraine_Profile2008.pdf.
6. Пробоїв О.А. Україна в контексті міграційних процесів під час політичної нестабільності в світі /О.А. Пробоїв, І.І. Грицюк // Інноваційна економіка. – 2011. – №3. – С.21-27.
7. Дослідження ситуації у сфері трудової міграції: Україна. Аналітична доповідь [О. Малиновська, Т. Петрова, О. Позняк, С. Чехович] Електронний ресурс// Документ для обговорення на Національному тристоронньому семінарі з питань зовнішньої трудової міграції у рамках Проекту МОП «Можливості професійного навчання, зайнятість та міграційна політика як фактори запобігання й скорочення масштабів торгівлі жінками в Україні»(2-4 листопада 2005 року) – 2005. – 56 с. – Режим доступу: http://www.ilo.org.ua/DocLib/%D0%9F%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97/Migration%20Policy%20Study%20Final_2005.pdf.
8. Варецька О. Соціально-економічне підґрунтя трудової міграції населення України / О. Варецька // Україна: аспекти праці. – 2005. – №5. – С. 34-39.
9. Герасименко Г.В. Гендерні аспекти трудових міграцій населення України / Г.В. Герасименко, О.В. Позняк // Демографія та соціальна економіка. – 2006. – 1. – С. 46-54, с. 49.
10. Пирожков С.І. Демографічний фактор у глобальній стратегії розвитку України / С.І. Пирожков // Демографія та соціальна економіка. – 2004. – 1-2. – С. 5-20.
11. Ukraine. Migration profiles - common set of indicators Електронний ресурс – Режим доступу: <http://esa.un.org/MigGMGProfiles/indicators/indicators.HTM#europe>.
12. Статистичний щорічник України за 2011 рік /Ред. О.Г. Осауленко – К.: ТОВ «Август Трейд», 2012. – 558 с.
13. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року: Законодавство України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
14. Демографічна ситуація в Україні у 2012 році Електронний ресурс // Експрес-випуск державної служби статистики України. – 2013. – №10.2-42/81. – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/express/expr2013/02_13/29w.zip.

Стаття надійшла до редакції 27.03.2013